

บทที่ 4

ระบบพรรคการเมืองในแอฟริกา

การศึกษา และวิเคราะห์ระบบการเมืองและพรรคการเมืองในแอฟริกา กำลังเป็นที่สนใจในบรรดานักวิชาการทางด้านการเมืองและการปกครองเปรียบเทียบ (Comparative Government and Politics) เพราะประเทศทั้งหลายในแอฟริกา กำลังพยายามที่จะปรับปรุงระบบการเมืองและพรรคการเมืองที่ตนได้รับมรดกจากประเทศที่ปกครองตนให้เหมาะสมกับอุดมการณ์และสภาพของประเทศตน ความมุ่งมั่นที่จะมีความเป็นเอกภาพ (Unity) รวมทั้งความพยายามของกลุ่มผู้นำของรัฐแอฟริกันในการรักษาอำนาจของตนไว้ ได้ทำให้เกิดมีพรรคการเมืองที่มีอำนาจแต่เพียงพรรคเดียวหรือระบบพรรคเดียวเกิดขึ้นในทวีปแอฟริกา การขาดพรรคฝ่ายค้านที่เข้มแข็งในรัฐทั้งหลายในแอฟริกาที่ใช้ระบบพรรคเดียว (Single Party System) มิได้ทำให้รัฐดังกล่าวมีระบบการปกครองเป็นไปในลักษณะเผด็จการ หรือลักษณะรวมอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ (Totalitarian System) ดังที่ปรากฏในประเทศทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลในข้อที่ว่า รัฐเอกราชทั้งหลายในแอฟริกาที่ใช้ระบบพรรคเดียวยังขาดองค์การที่มีการพัฒนาถึงขั้นขนาดสามารถทำหน้าที่ปกครองแบบรวบอำนาจทั้งในด้านเศรษฐกิจและในด้านกำลังเหมือนอย่างโซเวียต ส่วนมากแล้วการปกครองของรัฐเอกราชทั้งหลายในแอฟริกามักเป็นไปในรูปแบบอำนาจบังคับบัญชา (Authoritarianism) เสียมากกว่า¹

โดยทั่วไปแล้ว ประเทศทั้งหลายส่วนมากในแอฟริกา มีการปกครองภายใต้ระบบพรรคเดียว (One-Party System) และมีอยู่หลายประเทศที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำแต่เพียงคนเดียวมาตลอดนับตั้งแต่วันที่ได้รับเอกราชเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ผู้นำเหล่านี้ ในอดีตเคยต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชจนประสบชัยชนะในที่สุดและได้รับความเคารพเชื่อถือจากประชาชน อาทิเช่น นายบูร์กีบา (Bouyriba) แห่งตูนิเซีย นาย คาอุนดา (Kaunda) แห่ง แซมเบีย

¹ Roland Oliver and Anthony Atmore, *Africa Since 1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), p. 279.

นายโนเยอเรเร่ แห่ง ทังชานีเย นาย จาวารา (Jawara) แห่ง แกมเบีย นาย เซงกอร์ แห่ง เซนีกัล เป็นต้น ในประเทศที่ใช้ระบบพรรคเดียว ฝ่ายค้านไม้อาจจะปรากฏขึ้นได้ ถ้ามีก็แต่เฉพาะพวกใต้ดินหรือพวกนอกกฎหมายเท่านั้น ฝ่ายค้านมักถูกคุกคามหรือไม่ก็ถูกทำลายหรือถูกปราบปรามในที่สุด² และแม้กระทั่งประเทศที่มีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป บางครั้งพรรคฝ่ายค้านอาจถูกปราบปรามจากฝ่ายพรรครัฐบาลได้เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 พรรคฝ่ายค้านในประเทศ ลีโซโท (Zesotho) ชื่อ BCP (Basotho Congress Party) ได้ถูกพรรครัฐบาล BNP (Basotho National Party) คุกคามและปราบปรามโดยสมาชิกพรรคจำนวน 15 คนได้ถูกกล่าวหาและถูกจำคุก ถ้าพิจารณาตามประวัติศาสตร์แล้วอาจกล่าวได้ว่า ประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในอดีตแถบบริเวณตะวันตกของทวีปแอฟริกา³ เป็นบริเวณแห่งแรกที่มีการปกครองโดยใช้ระบบพรรคเดียวนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1958 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นสมัยที่นายพล เดอโกลเป็นประธานาธิบดีฝรั่งเศส กิจกรรมทางการเมืองทุกอย่างในบริเวณดังกล่าวถูกห้ามอย่างเข้มงวดเด็ดขาด³ และแม้กระทั่งในปัจจุบัน มีบางประเทศที่อดีตเคยเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส ยังคงใช้ระบบพรรคเดียวอยู่ เช่น ไอวอรี โคสต์ อีควาเตอร์เรียล กินี (Equatorial Guinea) เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีบางประเทศใช้ระบบหลายพรรค (Multi-Party System) เช่น ไนจีเรีย ในปี ค.ศ. 1966 และในปี ค.ศ. 1976 ได้มีการยกเลิกพรรคการเมืองทั้งหมด โดยประเทศตกอยู่ภายใต้การบริหารของสภาสหพันธ์รัฐ (Federal Council of State)

ในประเทศที่มีการปกครองโดยระบบพรรคเดียว การประชุมสภาผู้แทนราษฎรแทบจะไม่มีควมหมายเท่าใดนัก เพราะอำนาจการปกครอง การตัดสินใจและการกำหนดนโยบายตกอยู่ในมือของผู้นำพรรคเดียวซึ่งอาจดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี หรือ นายกรัฐมนตรีแล้วแต่วิถีทางการปกครองของแต่ละประเทศ ผู้นำชาวอัฟริกันหลายคนเห็นด้วยกับการใช้ระบบพรรคเดียวในการปกครองประเทศ เช่น ประธานาธิบดี โนเยอเรเร่ แห่ง แทนชานีเย นาย เอ็น-ครูมาห์ แห่ง กาน่า เป็นต้น ประธานาธิบดี มาเรียน นโกอาบี (Marien

² Gwendolen M. Carter, *Politics in Africa* (New York : Harcourt, Brace & World, Inc., 1966), p. X.

³ *Ibid.*

Ngouabi) แห่ง คองโก ได้กล่าวว่า การปกครองโดยระบบพรรคเดียวในแอฟริกา เป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการบริหารประเทศอันจะช่วยในการป้องกัน การขัดแย้ง และการต่อสู้ทำสงครามกันระหว่างเผ่า⁴ และถ้าพิจารณาสังเกตดูให้ดีแล้วจะพบว่า ระบบพรรคเดียวมักใช้ควบคู่กันไปกับระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเพราะผู้นำชาวแอฟริกันเหล่านั้นเห็นว่าเป็นระบบที่ค่อนข้างเหมาะสมกับวิถีทางการดำเนินชีวิตของชาวแอฟริกัน ซึ่งพยายามต่อสู้กับความยากจนอยู่ทุกขณะ อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศทุกประเทศในแอฟริกาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมไปเสียทั้งหมดเช่น ประเทศ ไอวอรี โคสต์ (Ivory Coast) ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (Liberal Economy) เพราะมีความคิดเชื่อว่าจะช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างรวดเร็วกว่าระบบสังคมนิยม โดยอาศัยการขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศที่เคยปกครองตนมาก่อน และการพึ่งพาอาศัยขอความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ ในทัศนะของผู้นำที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี เห็นว่าเป็นแบบสังคมนิยมสมัยใหม่ หรือที่เรียกว่า (Neo-Socialism)⁵

หลายประเทศในแอฟริกา มีกฎหมายคุ้มครองป้องกันพรรคเดียวที่เป็นพรรครัฐบาลอย่างเข้มแข็ง บางประเทศกำหนดไว้ในตัวบทของรัฐธรรมนูญอย่างชัดแจ้ง เช่น ในเดือน พฤศจิกายน ค.ศ. 1976 ชาวอัลจีเรีย ออกเสียง 99.18 เปอร์เซ็นต์ รับรองรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของรัฐบาลที่กำหนดให้ประเทศอัลจีเรียเป็นรัฐสังคมนิยมโดยมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว⁶ กฎหมายคุ้มครองพรรคเดียวดังกล่าวในแอฟริกาช่วยป้องกันมิให้พรรคฝ่ายค้านเกิดขึ้น นอกจากนี้บางประเทศยังได้กำหนดมาตรการ และวิธีการลงโทษแก่บุคคลที่โจมตีหรือคัดค้านการกระทำของพรรคเดียวที่เป็นรัฐบาล ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดเสรีภาพในการพูด ตลอดจนการกระทำในลักษณะที่ไม่เห็นพ้องด้วยของพวกปัญญาชน ถ้าพิจารณาคำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) ในแอฟริกาแล้ว จะเห็นว่าการเมืองในแอฟริกาโดยทั่วไปแล้วมีความเป็นประชาธิปไตยไม่เหมือนกับประเทศตะวันตกเพราะประเทศส่วนมากที่ใช้ระบบพรรคเดียว ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีทางเลือกทาง

⁴ สยามจดหมายเหตุ 10-16 กุมภาพันธ์ 2520 หน้า 26960

⁵ Carter, *loc. cit.*

⁶ คุณแจ้งสีพิมพ์รายวัน บ้านเมือง 25 พฤศจิกายน 2520 หน้า 2

การเมืองรวมทั้งแสดงความคิดเห็นคัดค้านมากนัก ผู้นำต่าง ๆ ของพรรคฝ่ายค้านนั้น ส่วนมากแล้ว ถ้าไม่ถูกชักจูงเข้าร่วมด้วยก็อาจถูกกดขี่หรือถูกปราบปรามให้หมดไป หรือไม่ก็ถูกทำให้เป็นกลางไป⁷ ถึงแม้ว่าจะมีพรรคเดียวก็ตาม แต่ก็มิได้เป็นหลักประกันว่าไม่มีการขัดแย้งเกิดขึ้นภายในพรรคเลย ปฏิกริยากระทบกระทั่งกันภายในพรรคเกี่ยวกับการวางและการใช้นโยบายมักจะปรากฏอยู่บ่อย ๆ ดังเช่น ในประเทศเซเนกัล คีเนีย เป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะใช้ระบบพรรคเดียวก็ตาม ผู้นำของพรรคเดียวในแอฟริกาส่วนใหญ่ ยังคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะอันเป็นรากฐานของความเป็นประชาธิปไตยไว้ เช่น รักษาไว้ซึ่งเอกราชทางศาล ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการแสดงทัศนะเกี่ยวกับนโยบายของประเทศ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ประเทศ ลิเบีย และแทนซาเนีย (Tanzania) แม้ว่าจะใช้ระบบพรรคเดียวก็ตาม แต่ประชาชน และพลพรรคการเมือง (Partisans) ก็ยังสามารถที่จะวิจารณ์ผู้นำของตนเองได้อย่างเปิดเผยในเรื่องที่ไม่จัดการให้มีการเจรจาจัดตั้งสหพันธ์รัฐในแอฟริกาตะวันออก (East African Federation) ให้มีผลออกมา⁸ และบางครั้งฝ่ายค้านสามารถทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองขึ้นได้ ดังเช่นที่ได้เกิดขึ้นในประเทศ ไนจีเรีย⁹ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วบทบาทของฝ่ายค้านเท่าที่ปรากฏพบเห็นอยู่บ่อย ๆ มักเป็นไปในรูปการวางแผนลอบฆ่าผู้นำของประเทศ (Political Assassination) ดังเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศกาน่า (Ghana) โตโก (Togo) และประเทศอื่น ๆ ในทวีปแอฟริกา

อาจกล่าวได้ว่า ระบบพรรคการเมืองเท่าที่ปรากฏในทวีปแอฟริกาอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

- (ก) ระบบพรรคเดียว (One-Party System)
- (ข) ระบบหลายพรรค (Multi-Party System)
- (ค) ระบบพรรคการเมืองที่ไม่มีอำนาจ (Non-Effective Party System)

ประเภทข้อ (ก) มักปรากฏอยู่ในประเทศที่เป็นเผด็จการ กล่าวคือยินยอมให้มีพรรคปกครองประเทศแต่เพียงพรรคเดียวเท่านั้น ห้ามมิให้มีพรรค

⁷ Robert E. McKown and Robert E. Kauffman, "Party System as a Comparative Analytic Concept in African Politics," *Comparative Politics*, Vol 6, No. 1, October, 1973, pp. 47-72

⁸ Donald Rothchild "A Hope Deferred: East African Federation, 1963-1964," in Carter, *op. cit.*, pp. 209-244.

⁹ Jeffrey Butler, "South Africa and the High Commission Territories: the Ganyile Case. 1961," in Carter, *op. cit.*, pp. 245-283.

อื่นเข้ามาแข่งขันในการเลือกตั้งซึ่งมีผลทำให้ขาดการแข่งขันทางด้านการเมืองเช่น พรรคเดียวในประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งหลาย ซึ่งแตกต่างกับระบบพรรคเดียวที่ปรากฏในแอฟริกาในแง่ที่ว่าถึงแม้ว่า ประเทศในแอฟริกาจะใช้ระบบพรรคเดียว แต่ก็ไม่ได้มีระบบการปกครองแบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarian System) เหมือนอย่างเช่นประเทศคอมมิวนิสต์นิยมใช้กัน แต่มีลักษณะระบบการปกครองในแบบอำนาจบังคับบัญชา (Authoritarian System) เสียมากกว่าทั้งนี้เนื่องจากประเทศทั้งหลายในแอฟริกาที่ใช้ระบบพรรคเดียว ยังขาดองค์การที่มีการพัฒนาถึงขั้นขนาดมีความสามารถและมีประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ปกครองแบบรวมอำนาจทั้งในด้านเศรษฐกิจและกำลังตั้งนั้น จึงยังคงเป็นประชาธิปไตยอยู่บ้างถึงแม้ว่าจะมีไม่มากเท่ากับประชาธิปไตยของประเทศทางฝ่ายตะวันตกก็ตาม นอกจากนี้ พรรคเดียวในแอฟริกา ยังแตกต่างกับ พรรคเดียวในประเทศคอมมิวนิสต์ อาทิเช่น โซเวียต ในข้อที่ว่า พรรคเดียวในแอฟริกานั้น ถือกำเนิดมาจากขบวนการหรือกลุ่มชาตินิยม และเป็นพรรคฝูงชน (Mass Party) ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมในพรรค โดยพรรคทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการติดต่อระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เช่น พรรคเดียวในประเทศ ตูนิเซีย มาลี กินี แทนซาเนีย ไอวอรี โคสต์ คีเนีย ซอมมาเลีย เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง พรรคในแอฟริกา ในสมัยอาณานิคมได้แก่พวกประชาชนที่ทำการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชและช่วยสร้างความรู้สึกรักชาติ แต่ในปัจจุบันพรรคได้แก่ฝูงชนมารวมกัน แต่ในโซเวียตนั้น ประชาชนทุกคนมีสิทธิสมัครเข้าเป็นสมาชิก แต่ต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของพรรคซึ่งมีลักษณะเข้มงวด พรรคเดียวในโซเวียต ถือว่าเป็นของพวกชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariat) และลัทธิคอมมิวนิสต์เท่านั้น ในปัจจุบันประเทศทั้งหลายส่วนมากในแอฟริกา นิยมใช้ระบบพรรคเดียว อาทิพรรค PAIGC (Partido Africano da Independencia da Guinea e do Carbo Verde) แห่ง ประเทศเคปเวิร์ด (Cape Verde Islands) พรรค SSRP (Somalia Socialist Revolutionary Party) ประเทศซอมมาเลีย เป็นต้น และในปัจจุบันพรรคเดียวมีเสถียรภาพดีขึ้นเพราะได้รับการสนับสนุนจากประชาชน พรรคนี้เนื่องจากพรรคเดียวประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังเช่นในประเทศกาน่า ไอวอรี โคสต์ กาบอง ไลบีเรีย เป็นต้น และจากการศึกษาของมหาวิทยาลัย

นอร์ธเวสต์เทิร์น (Northwestern University) ปรากฏผลสรุปได้ว่า ประเทศที่จะใช้ระบบพรรคเดียวอาจมีโอกาเสถียรภาพ (Stability) และความไม่มีเสถียรภาพ (Instability) ได้เท่าๆ กัน สำหรับประเทศที่มีระบบหลายพรรค ระดับของการไม่มีเสถียรภาพจะเพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าพิจารณาในระดับชุมชนแล้ว ระบบพรรคเดียว เป็นระบบที่ให้ความหวังในเรื่องเสถียรภาพดีพอใช้ ทั้งนี้เพราะสามารถที่จะควบคุมการขัดแย้งหรือความไม่พอใจที่เกิดขึ้นภายในประเทศ และถ้าเมื่อใดไม่สามารถควบคุมได้ ความไม่มีเสถียรภาพจะเกิดขึ้น ดังเช่นที่ได้เคยปรากฏขึ้นมาแล้วในอัฟริกาบางประเทศ เช่น รวันดา คีเนีย แซร์ ในจีเรีย เป็นต้น ตัวปัจจัยที่มหาวิทยาลัยดังกล่าวนำมาใช้เพื่อวัดความไม่มีเสถียรภาพในอัฟริกามีอยู่ 2 ชนิดคือ ความยุ่งยากภายใน และการไม่มีเสถียรภาพในชุมชน¹⁰

(ก) ความยุ่งยากภายใน ได้แก่ การจลาจล การจับกุม การเดินขบวน การประกาศภาวะฉุกเฉิน การสไตรค์ รวมทั้งเหตุการณ์อันเกิดจากการกระทำของผู้ก่อการร้าย กล่าวได้ว่าประเทศที่มีหลายพรรค หรือไม่มีพรรคการเมืองที่มีอำนาจ (No Effective Party) เช่น ซอมมาเลีย เซียร์รา ลีออน คีเนีย เอริโอเปีย ยูกันดา แคมเมอรูน คองโก (Kinshasha) และในจีเรีย มีความวุ่นวายยุ่งยากภายในสูงกว่าประเทศที่มีระบบพรรคเดียว และมีบ่อยครั้งมีปัญหาขัดกันในเรื่องเชื้อชาติอย่างรุนแรง เช่น สงครามกลางเมืองใน ในจีเรียระหว่างปี ค.ศ. 1967—1970¹¹

(ข) การไม่มีเสถียรภาพในชุมชน เห็นได้จากการปฏิวัติสงครามกลางเมือง การขัดแย้งเรื่องชนชาติและกบฏ เป็นต้น ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง และเป็นการคุกคามการรวมตัวของชาติ จะเห็นได้ว่ารัฐที่ใช้ระบบพรรคเดียว เช่น กินี เซเนกัล กานา ไอออร์ โคสต์ ไลบีเรีย กาบอน ดาโฮมี (Dahomey) หรือเบนิน (Benin) มาลี (Mali) สาธารณรัฐอัฟริกา กลาง (Central African Republic) คองโก (บริสซาวิลล์) ไนเจอ (Niger) โตโก อับเปอร์ วอลต้า (Upper Volta) ชาด (Chad) มอริตานิ (Mauritania)

10 Lynn F. Fischer, Donald Marrison, and Hugh M. Stevenson, "Modernization and Political Stability in Africa: An Empirical Assessment of Macro Theory," (Paper presented at African Studies Association Meeting, Montreal, October 1964), pp. 16-18.

11 Richard L. Harris, "Nigeria: Crisis and Compromise," *Africa Report*, X, 3, (March, 1965), pp. 23-31.

แทนซาเนีย (Tanzania) มีความยุ่งยากเกิดขึ้นในชุมชนค่อนข้างในระดับต่ำ ยกเว้นรวันดา (Rwanda) เท่านั้นที่ความยุ่งยากอยู่ในระดับสูง

ประเภทข้อ ข. ได้แก่ประเทศในแอฟริกาที่มีพรรคการเมืองหลายพรรคเหมือนอย่างประเทศที่มีระบบการเมืองแบบพหุนิยม (Pluralism) โดยเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันทางด้านการเมืองระหว่างฝ่ายพรรครัฐบาลและพรรคฝ่ายค้าน เช่น ประเทศ ลิโซโซ มีพรรค BNP (Basotho National Party) เป็นพรรครัฐบาล โดยมีพรรค BCP (Basotho Congress Party) และพรรค MFP (Marematlou Freedom Party) เป็นพรรคฝ่ายค้าน ประเทศ ตรินิแดด และโตบาโก (Trinidad & Tobago) มีพรรค PNM (People's National Movement) เป็นพรรครัฐบาลภายใต้การนำของ ดร. อีริก วิลเลียมส์ (Dr. Eric Williams) โดยมีพรรคฝ่ายค้านในปี ค.ศ. 1976 ถึง 10 พรรค คือ พรรค DAC (Democratic Action Congress) DLP (Democratic Labour Party) UPP (United Progressive Party) UDLP (United Democratic Labour Party) TP (Tapia Party) UNIP (United National Independence Party) WINP (West Indian National Party) UFP (United Freedom Party) LAP (Liberation Action Party) และ ULF (United Liberation Front) ประเทศเซเนกัล (Senegal) มีพรรค 3 พรรค ตามที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ โดยมีพรรค UPS (Senegal United Party) เป็นพรรครัฐบาล และอีกสองพรรคได้แก่ PDS (Senegal Democratic Party) และ RND (Democratic National Revolution) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีประเทศหนึ่งในแอฟริกาที่มีเพียง 2 พรรค แต่พรรคใดพรรคหนึ่งไม่สามารถกุมคะแนนเสียงข้างมากในรัฐสภาได้จนกระทั่งต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นมา เช่น ประเทศ ซีเชลล์ (Seychelles) ได้จัดตั้งรัฐบาลผสม (Coalition Government) ขึ้นมาจากการรวมผสมกันระหว่างพรรค SDP (Seychelles Democratic Party) กับพรรค SPUP (Seychelles People's United Party) ประเทศในแอฟริกาที่ใช้ระบบหลายพรรค มีเพียงไม่กี่ประเทศนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 เป็นต้นมาประเทศที่ใช้ระบบหลายพรรคมีแนวโน้มลดลงและเท่าที่ปรากฏในปี ค.ศ. 1976 ได้แก่ เซเนกัล ลิโซโซ ตรินิแดด และโตบาโก บอตสวานา แคมเบีย มอริเชียส ซีเชลล์ เป็นต้น

ประเภทข้อ ค. มักเกิดขึ้นในกรณีที่มีการปฏิวัติอำนาจโดยฝ่ายทหารหรือพลเรือนซึ่งมีผลทำให้ไม่มีพรรคการเมืองไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง และฝ่ายที่ยึดอำนาจจะตั้งองค์กรการ ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันดังต่อไปนี้ เพื่อทำหน้าที่บริหารและปกครองประเทศชั่วคราวจนกว่าจะมีการร่างรัฐธรรมนูญ อาทิเช่น รัฐบาลทหารชั่วคราว (Provisional Military Government) ดังที่ได้จัดเคยตั้งในประเทศเอธิโอเปียภายใต้การนำของนายพลเตเฟรี เบนตี (Teferi Benti) ประธานาธิบดีแห่งเอธิโอเปีย สภามหารสูงสุด (Supreme Military Council) ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในประเทศ กาน่า ภายใต้การนำของร้อยเอก อาคิมพอง (Igmatus Knut Acheampong) ประธานาธิบดีปัจจุบันของกาน่า สภาปฏิวัติแห่งชาติ (National Council of Revolution) สภาปฏิวัติสูงสุด (Supreme Council of Revolution) หรือ SMC ดังเช่นจัดตั้งขึ้นในประเทศสาธารณรัฐมาลากาซี (Malagasy Republic) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1975 หลังจากที่นายพล เกเบรียล รามานันท์ซัว (Gabriel Ramanantsoa) ได้ประกาศยุบพรรครัฐบาลโดยใช้กฎอัยการศึก และจัดตั้ง SMC ขึ้น เพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศและในเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 พรรครัฐบาล MNR (Mouvement National Pour Révolution Culturelle et Sociale) ในประเทศ ชาด (Chad) ได้ถูกยุบเนื่องจากนายทอมบัลบาย (Tombalbaye) ถูกโค่นอำนาจจากฝ่ายทหารภายใต้การนำของนายพลโอดินการ์ (Nolél Odingar) วัย 42 ปี โดยจัดตั้ง SMC ขึ้นเพื่อบริหารประเทศ แต่ต่อมาถูกโค่นอำนาจและได้มีการจัดตั้งรัฐบาลทหารชั่วคราว (Provisional Military Government) ขึ้นแทน SMC เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 1975 ภายใต้การนำของนาย เฟลิกซ์ มัลลูม (Mulloum) โดยนายพล โอดินการ์ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และในวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1977 รัฐบาลแห่งประเทศลิเบีย (Libya) ได้สั่งยุบพรรคการเมืองทั้งหมดภายในประเทศ โดยจัดตั้งสภาประชาชน (People's Council) ขึ้นทำหน้าที่ปกครองประเทศ อันประกอบด้วยสมาชิก 5 คน โดยมีนายโมอัมมาร์ คัดฟีฟี เป็นประธาน¹² ในปัจจุบันการปฏิวัติยึดอำนาจตลอดจนบทบาทของทหารที่เข้ามาเกี่ยวข้องทางการเมืองในประเทศอัฟริกา มีแนวโน้ม

12 ดูหนังสือรายวัน เดลิเมล์ 4 มีนาคม 2520 หน้า 2.

เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และปรากฏว่าในปี ค.ศ. 1975 มีประเทศในแอฟริกา
จำนวน 17 ประเทศที่มีรัฐบาลทหาร (Military Regime) คือ ในจีเรีย เอธิโอเปีย
ซูดาน กาน่า ยูกันดา มาลากาซี อับเปอร์ วอลตา มาลี ในเจอร์ บูร์นดี รวันดา
โซมาเลีย เบนิน ลิเบีย โตโก สาธารณรัฐอัฟริกากลางหรือจักรวรรดิอัฟริกา
กลางปัจจุบัน และกองโก⁽¹³⁾

ถึงแม้ว่าระบบพรรคเดียวจะมีส่วนทำให้เกิดเสถียรภาพแก่ประเทศใน
แอฟริกาก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่านับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1951 เรื่อย
มาจนถึงปัจจุบันเหตุการณ์ในแอฟริกามีความยุ่งเหยิงพอสมควร เช่น ในปี ค.ศ.
1976 ผู้นำของในจีเรียถูกลอบฆ่าจากฝ่ายรัฐประหารซึ่งกระทำไม่สำเร็จ มอริสโค
และมอริเตเนีย กำลังต่อสู้กับกองโจรโพลีซารีโอ (Polisario) เพื่อดินแดน
Spanish Sahara โดยตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับอัลจีเรียซึ่งสนับสนุนขบวนการ
การกองโจรดังกล่าว และพวกกบฏ อิริทเทรีย (Eritrea) ยังคงดำเนินต่อไปใน
เอธิโอเปีย รวมทั้งสงครามกลางเมืองในอังกโกล่าที่เพิ่งจะผ่านพ้นไป แต่ละประเทศ
ในแอฟริกาแล้วแต่มีความยุ่งยากเกี่ยวกับเสถียรภาพนับตั้งแต่ได้รับเอกราชเป็น
ต้นมา และอาจกล่าวได้ว่าแอฟริกา เป็นทวีปที่มีเสถียรภาพไม่มั่นคงมากที่สุด ทุก ๆ
ปีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 เฉลี่ยแล้วมีการล้มล้างรัฐบาลสำเร็จ 1 ครั้ง และ 23
ประเทศ ในแอฟริกานับตั้งแต่ได้รับเอกราชจะต้องประสบกับการปฏิวัติโค่นอำนาจ
รัฐบาลจากการกระทำของฝ่ายทหารอย่างน้อย 1 ครั้ง และ 11 ประเทศของ
บัวร์ดา 23 ประเทศ มีประสบการณ์เกี่ยวกับการล้มล้างรัฐบาลจากฝ่ายทหารมาก
กว่า 1 ครั้ง เช่น เบนิน (Benin) ทหารทำการล้มล้างรัฐบาล ถึง 5 ครั้ง และ
รัฐบาลของประเทศ ซูดาน ถูกฝ่ายทหารโค่นอำนาจ 2 ครั้ง และถูกฝ่ายพลเรือน
ปฏิวัติล้มล้าง 1 ครั้ง และรัฐบาลในปัจจุบันรอดจากความพยายามของฝ่ายรัฐ-
ประหาร 3 ครั้ง

จากการพิจารณา 38 ประเทศในแอฟริกาที่ได้รับเอกราชมา 10 ปีหรือ
มากกว่านั้น ปรากฏว่ามี 18 ประเทศไม่มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเลย อาทิเช่น
แซมเบีย มาลาวี บอตสวานา ตูนิเซีย มอริเตเนีย เป็นต้น และอีก 12 ประเทศ
มีรัฐบาลชุดเดียวกันมาตลอดนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ผู้ที่เป็นรัฐบาล

13 ดู James N. Rosenau, Kenneth W. Thompson and Gavin Boyd, *World Politics: An Introduction* (New York: The Free Press, 1975), p. 576.

ได้นานส่วนมากแล้วในอดีตเคยเป็นผู้นำขบวนการชาตินิยมจนได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากประชาชน เช่น นาย เคนยัตตา (Kenyatta) ประธานาธิบดีแห่งคิเนีย นายคามา (Khamia) ประธานาธิบดีแห่งบอตสวานา นายบันดา (Banda) ประธานาธิบดีแห่งมาลาวี เป็นต้น

ถ้าหากเปรียบเทียบเสถียรภาพดังกล่าวกับลาตินอเมริกานั้นแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นสถิติที่ค่อนข้างไม่เลวนัก กล่าวคือในปี ค.ศ. 1975 19 ประเทศในลาตินอเมริกาเนั้น มีไม่น้อยกว่า 12 ประเทศที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายทหาร ซึ่งน้อยกว่าอัฟริกาซึ่งมีจำนวนถึง 17 ประเทศ สำหรับในด้านการเปลี่ยนตัวผู้นำนั้น ประเทศเบนิินมีการเปลี่ยนมากที่สุดถึง 10 ครั้ง และซูดาน 9 ครั้ง ซึ่งในระยะเวลา 16 ปีที่ผ่านมา ประเทศอาร์เจนตินา และ โบลิเวีย มีการเปลี่ยนตัวผู้นำประเทศเพียง 9 ครั้งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ประเทศลาตินอเมริกามีประวัติดีกว่าประเทศอัฟริกาในข้อที่ว่ามี 6 ประเทศในลาตินอเมริกาที่ยังคงอยู่ในระบบการเมืองพหุนิยม ซึ่งตรงกันข้ามกับอัฟริกาที่มีเพียง 3 ประเทศเท่านั้น คือ บอตสวานา แคมเบีย และมอริเชียส

เหตุผลสำคัญที่ทำให้อัฟริกาไม่มีเสถียรภาพมีอยู่ 2 ประการคือ

(ก) เขตแดนที่ปักปันแบ่งกันโดยชาติมหาอำนาจในสมัยอาณานิคม โดยไม่ได้คำนึงถึงเผ่าพันธุ์หรือสภาพทางด้าภูมิศาสตร์ ได้ทำให้ชาวอัฟริกันไม่มีความรู้สึกโดยธรรมชาติว่าเป็นพวกเดียวกัน

(ข) ภายในพวกชาวอัฟริกันเอง ยังคงนิยมลัทธินิยมเผ่าตน (Tribalism) อยู่ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการขัดแย้งและแตกแยกกันระหว่างชนชาติอัฟริกัน ซึ่งมีหลายเผ่าหลายภาษา

ในอนาคตอาจมีสาเหตุอย่างอื่นที่นำไปสู่ความตึงเครียดทางการเมืองในอัฟริกา นอกเหนือไปจากการต่อสู้ในด้านอุดมการณ์ ดังเช่นที่ได้เกิดขึ้นในอังกฤษ การรัฐประหารหรือการปฏิวัติโค่นอำนาจในอนาคตอาจไม่ใช่มีจุดประสงค์เพื่อต้องการเปลี่ยนตัวผู้นำหรือผู้บริหารประเทศแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อาจมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนให้ประเทศซึ่งอยู่ในค่ายหนึ่ง ไปอยู่อีกค่ายหนึ่งที่ทำสงครามเย็นอยู่ก็ได้ ซึ่งถ้าหากเกิดขึ้นจริงแล้วประเทศทั้งหลายในอัฟริกา อาจจะต้องถูกแบ่งออกเป็น 3 ค่าย คือค่ายที่วางตัวไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเลย ค่ายฝ่ายตะวันตก และค่ายฝ่ายคอมมิวนิสต์